

leymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2985, Hâlet Efendi, nr. 429, Şehid Ali Paşa, nr. 1612; Râgıb Paşa Ktp., nr. 757, 813) esere dair birer hâşiye kaleme almışlardır. Hayâlî tarafından *Şerhu'l-Makâşid*'in beşinci "maksad"ına bir hâşiye yazılmış (*Hâşiye 'ala Şerhi'l-Makâşid*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2829, vr. 9-29; Fâtih, nr. 2984/1; Râgıb Paşa Ktp., nr. 796), onun bu çalışması için Kul Ahmed b. Muhammed Hızır tekrar bir hâşiye kaleme almıştır (Râgıb Paşa Ktp., nr. 1456; Antalya Elmalı İlçe Halk Ktp., nr. 91/2; Edirne Selimiye Ktp., nr. 975, 976; Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., nr. 4263; Şarkıkaraağaç Ktp., nr. 12). Hatibzâde Muhyiddin Efendi'nin *Şerhu'l-Makâşid*'in hüsün ve kubuh bahsine yaptığı hâşiye -Teftâzânî'nin çok zor olan bu konuyu "Mağlaţatü cezri'l-eşam" diye isimlendirdiğini beyan etmesi sebebiyle (IV, 287) olsa gerektir- Süleymaniye Kütüphanesi'nde *el-Cezrû'l-eşam* (Lâleli, nr. 2200), Murad Molla Kütüphanesi'nde (nr. 706) *Hâşiye 'ale'l-hüsün ve'l-kubuh* adıyla kayıtlıdır. Öte yandan Muhammed b. Muhammed ed-Delcî *el-Makâşid*'in metnini *Mağâşidü'l-Makâşid* adıyla özetlemiştir (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 3116). Kâtib Çelebi, Ali el-Kârî ve Hızır Şah el-Menteşevî'nin de esere birer hâşiye yazdıklarını ve eserin bazı kimse-ler tarafından manzum hale getirildiğini belirtmektedir (*Kesfû'z-zunûn*, II, 1780-1781).

BİBLİYOGRAFYA :

Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 110, 155; IV, 287; Taşköprüzâde, *Meuzûâtü'l-ulûm*, I, 632; *Kesfû'z-zunûn*, II, 1780-1781; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VIII, 547-548; Serkis, *Mu'cem*, I, 637-638; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 301-304; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 228-229; W. Madelung, "al-Taftâzânî", *EI²* (İng.), X, 88-89; İlyas Üzümlü, "Hatibzâde Muhyiddin Efendi", *DİA*, XVI, 464; Adil Bebek, "Hayâlî", a.e., XVII, 5; İlyas Çelebi, "Hüsanzâde Mustafa Efendi", a.e., XVIII, 517.

MUSTAFA SİNANOĞLU

MAKĀSİDÜ'L-EDVÂR

(مقاصد الأدوار)

Mahmûd Çelebi'nin

(XVI. yüzyıl)

mûsiki nazariyatına dair eseri.

Mahmud Çelebi Abdülkâdir-i Merâgî'nin torunu olup babasının adı Abdülazîz'dir. Onun Merâgî'nin kitaplarından büyük ölçüde faydalandığı anlaşılmaktadır. Farsça kaleme aldığı eserini Osmanlı Hükümdarı II. Bayezid'e (1481-1512) ithaf etmiştir. Bir mukaddime ile sekiz bölüm-

den (fasıl) meydana gelen eserin giriş bölümünde mûsiki ilmi hakkında kısa bilgi verildikten sonra sâz-ı çînî ve üd-i kâmil adlı mûsiki aletleri üzerinde durulmaktadır. Güzel sesin nitelikleriyle ilgili hadislerin konu edildiği mukaddimeyi savt, nağme, buut ve cem'in tarifi, mûsiki kelimesinin anlam ve konusunun incelendiği birinci bölüm takip eder. İkinci bölümde mûsiki aletlerinden nağme ve savtın elde edilmesinin nitelikleri, seslerin tizlik ve pestlik sebepleri anlatılır. Üçüncü bölüm telli mûsiki aletlerinin kol kısmında seslerin çıkarılması için parmakla basılan belli noktaların (destân) taksim edilmesine, sesler arasındaki incelik ve kalınlık farkının gösteren buutların oranlarına ve sesler arasındaki uyumsuzluğun sebeplerine tahsis edilmiştir. Dördüncü bölümde buutların birbirine eklenmesi, ayrılması ve taksimi, dörtlü ve beşli cinslerin birleştirilmesi ele alınır. Beşinci ve altıncı bölümlerde buutların birbirine eklenmesi yoluyla devirlerin tertibi, meşhur devirler (on iki makam), altı âvâze, yirmi dört şube ve bu şubelerin telli saz perdelerinden meydana getirilme yolları, edvâr nağmelerinin birleştirilmesi, ayrılması ve aralarındaki münasebetleri üzerinde durulur. Eser, şedler konusunun işlendiği yedinci bölüm ve ikâ' bilgilerinin yer aldığı sekizinci bölümden sonra sâz-ı kâsât-ı çînînin ayrıntılı bir planı ile sona erer.

Bazı kütüphane kayıtlarında yanlış olarak *Risâle der Mûsiki, Muhtaşar fi 'ilmi'l-mûsiki* gibi başlıklarla geçen eserin dördü Türkiye kütüphanelerinde (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3649, 3650; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2413 [aynı numarada kayıtlı iki eserden diğeri Safiyyüddin el-Urmevî'nin *Kitâbü'l-Edvâr* ıdır; bu nüshada eserin Kanûnî Sultan Süleyman'a ithaf edildiğine dair kayıt dikkat çekicidir]; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. K 4), ikisi de yurt dışında (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Fünûn-ı Cemîle-i Fârisiyye, nr. 2; Medine Ârif Hikmet Ktp., nr. 22) olmak üzere altı nüshası tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd b. Abdülazîz, *Mağâşidü'l-edvâr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3649, 3650; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2413; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. K. 4; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbâyecân*, Tahran 1314 hş., s. 245; Nasrullah Mübeşşir et-Tirâzî, *Fihristü'l-Mahtûţâtü'l-Fârisiyye*, Kahire 1967, s. 136-137; Münzevî, *Fihrist*, V, 3906-3907; Murat Bardakçı, *Maragalı Abdülkâdir*, İstanbul 1986, s. 47; M. Takî Dânişpejûh, "Şad u sî ve end Eşer-i Fârisî der-Mûsiki -2", *Hüner u Merdüm*, sy. 95, Tahran 1349 hş., s. 47.

NURİ ÖZCAN

MAKĀSİDÜ'L-ELHÂN

(مقاصد الألحان)

Abdülkâdir-i Merâgî'nin

(ö. 838/1435)

mûsiki nazariyatına dair eseri.

Türk mûsiki nazariyatçısı Abdülkâdir-i Merâgî'nin Farsça kaleme aldığı mûsikiyile ilgili altı eserinden biridir. Merâgî'nin gittikçe olgunlaşarak birbirini tamamlayan bu eserleri arasında *Câmî'u'l-elhân* ve *Mağâşidü'l-elhân* en meşhurları olup *Mağâşidü'l-elhân* diğerlerinin özeti niteliğindedir. Müellif eserini 1418 yılında Timurlu Devleti'nin başşehri Herat'ta yazmış, aynı yıl Sultan Şâhruh Mirza ve oğlu Gıyâseddin Baysungur Mirza'ya, 1423'te (veya 1421) Osmanlı Hükümdarı II. Murad'a ithaf etmiştir. Kitabın Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin oğlunun eğitimi için yazıldığı söylenmektedir.

Eser bir mukaddime ile on iki bölüm (bab) ve bir hâtimedden meydana gelmektedir. Hz. Muhammed'in güzel ses üzerine söylediği rivayet edilen hadislerinin yer aldığı mukaddime bölümünü mûsiki, savt ve nağmenin tarifleriyle cem', savt ve iki ses arasındaki tizlik ve pestlik farkının (buud) nitelikleri; mûsiki ilminin ilk ortaya çıkışı, tizlik ve pestliğin sebeplerinin incelendiği birinci bölüm takip eder. İkinci bölümde, telli müzik aletlerinin kol kısmında seslerin çıkarılması için parmakla basılan belli noktaların (destan) taksimi; buutların oranları, birbiriyle birleştirilmesi ve birbirinden ayrılması, sayıları, tasnifi; sesler arasındaki uyumsuzluğun sebepleri, üçüncü bölümde dörtlü ve beşli buutların çeşitleri ve bunların birbiriyle birleştirilmesi yoluyla devirlerin elde edilme konuları işlenir. Dördüncü bölümde meşhur devirler (on iki makam) ve bu devirlerin tabakalarının işaretleriyle telli çalgılarda akort biçimleri açıklanır. Altı âvâze ve onların telli sazlarda elde edilmesi, bu konuda Kutbüddîn-i Şirâzî'nin Safiyyüddin el-Urmevî'ye itirazları ve bu görüşlere Abdülkâdir-i Merâgî'nin cevapları, yirmi dört şube ve bu şubelerin telli saz perdelerinden elde edilme usulleri, buutların birbirine benzerliği; makam, âvâze ve şubelerin birbiriyle ilgerinin izah edildiği beş, altı ve yedinci bölümlerden sonra sekiz ve dokuzuncu bölümlerde tarîka yapma yolları ve teller üzerinde terciler, iki oktav içerisinde dörtlü tabakalar, ikâ' devirleri, altı parmağın eski kullanım yolları ve tasnife başlangıç kaideleri ele alınır. Nağmelerin etkisi, amel formunun başlangıcı ve